

Działalność akademicka Henryka Batowskiego we Lwowie (1925–1927)*

Polskie piśmiennictwo historyczne może się pochwalić rosnącą liczbą publikacji poświęconym życiu akademickiemu Lwowa w II Rzeczypospolitej. Dotychczas ogłoszone prace naukowe¹ czy relacje osobiste² nie wyczerpują tej bogatej tematyki. Celem artykułu jest wypełnienie białych plam poprzez ukazanie aktywności czołowego reprezentanta mało znanego nurtu przedwojennego ruchu studenckiego. Chodzi o Henryka Batowskiego (1907–1999) profesora historii najnowszych Uniwersytetu Jagiellońskiego, który pochodził ze Lwowa, a dyplom doktorski z filologii uzyskał w Uniwersytecie Jana Kazimierza (UJK).

Wymienione dyscypliny nie wyczerpywały jego zainteresowań. Obejmowały one w pierwszym rzędzie wiedzę o świecie współczesnym, ściślej o Słowiańszczyźnie, Europie Środkowej i Bałkanach. Ich problemom poświę-

* Niniejszy artykuł Redakcja publikuje uznając, iż postać znanego badacza stosunków międzynarodowych jest na tyle ważna, iż warto zapoznać czytelników naszego półrocznika z początkiem aktywności społecznej i naukowej Henryka Batowskiego. Batowski znany jest przede wszystkim jako autor takich książek jak: *Między dwiema wojnami 1919–1939; Działalność dyplomatyczna i polityczna Edwarda Raczyńskiego; Polska dyplomacja na obczyźnie 1939–1941; Rok 1938 – aneksja Austrii i Monachium; Agonia pokoju i początek wojny; Państwa bałkańskie 1800–1923. Zarys historii dyplomatycznej i rozwoju terytorialnego.*

¹ Wśród autorów publikacji z ostatniej dekady w pierwszym rzędzie trzeba wymienić Grzegorza Mazura, Adriana Tyszkiewicza i Andrzeja Pilcha.

² Należy tu wyróżnić wspomnienia, które ogłosili Stefan Swieżawski, Marian Tyrowicz i Kazimierz Żygulski.

cił zdecydowaną większość z ponad tysiąca artykułów opublikowanych na łamach prasy do 1939 r. Kontakty z prasą studencką ograniczyły się do efemerycznej „Myśli Akademickiej”³, choć dziennikarski debiut miał miejsce w dziale „Sprawy akademickie” – „Słowa Polskiego”. Swój pierwszy artykuł ogłosił latem 1925 r.⁴, a zatem zaledwie półtora miesiąca po maturze⁵. W październiku⁶ rozpoczął współpracę z warszawską „Myślą Narodową”⁷.

Decyzja o zamieszczaniu artykułów na łamach prasy narodowodemokratycznej nie była przypadkowa⁸. Korespondowała z ideowopolitycznymi wyborami osiemnastolatka. Znalazł się wśród pierwszych studentów przyjętych w szeregi Młodzieży Wszechpolskiej w roku akademickim 1925/1926⁹. Jako jedyny *homo novus* wszedł do zarządu, obejmując nawet funkcję zastępcy sekretarza¹⁰. Pełnił ją czasowo, w samym gremium decyzyjnym organizacji zasiadając, aż do września 1927 r. Sumienne uczestnictwo w posiedzeniach zarządu łączył z konsekwentnym nie włączeniem się do dyskusji nurtujących organizację¹¹, której czołowymi działaczami byli Tadeusz Piszczkowski i Roman Sienkiewicz¹². Nie oznaczało to bierności. W strukturach Młodzieży Wszechpolskiej reprezentował Związek Akademicki koła lwowskiego, będącego sekcją uniwersytecką¹³. W jej ramach nadzorował referat humanistyczny¹⁴. Na zebranie plenarne przygotował opracowanie pt. „Stosunek polsko-

³ S. Grudzień, *Henryk Batowski a współpraca słowiańska (do 1939 roku)*, [w:] *Henryk Batowski 1907–1999. Materiały z sesji naukowej PAU w dniu 18 kwietnia 2000 r.*, Kraków 2003, s. 38–39.

⁴ H. Batowski, *Słowiańskie Towarzystwo w Sofii*, *Słowo Polskie*, 1925, nr 178, s. 6.

⁵ Świadectwo dojrzałości Państwowe III Gimnazjum im S. Batorego we Lwowie 18 V 1925, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie (dalej ANPANiPAU) sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/3.

⁶ H. Batowski, *Bułgarzy wobec kultury polskiej*, *Myśl Narodowa*, 1925, nr 3, s. 42–43.

⁷ S. Grudzień, *Henryk Batowski a współpraca słowiańska*, s. 39.

⁸ *Ibidem*, s. 40–43.

⁹ Zebranie zarządu 7 X 1925, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej CDIA) 431 Lwowski Oddział Młodzieży Wszechpolskiej, Sprawa 5, k. 12.

¹⁰ Zebranie zarządu 8 XI 1925, CDIA 431 Lwowski Oddział Młodzieży Wszechpolskiej, Sprawa 5, k. 15.

¹¹ Protokoły zebrań zarządu [1925–1930], CDIA 431 Lwowski Oddział Młodzieży Wszechpolskiej, Sprawa 5, k. 21, 27, 31, 35, 37, 39, 42.

¹² G. Mazur, *Życie polityczne polskiego Lwowa. 1918–1939*, Kraków 2007, s. 207.

¹³ [Zaświadczenie]. Młodzież Wszechpolska Związek Akademicki koło lwowskie 1925/6, ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/4; [Zaświadczenie]. Młodzież Wszechpolska Związek akademicki koło lwowskie 26/7, ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/4.

¹⁴ *Sekcja uniwersytecka młodzieży wszechpolskiej*, *Słowo Polskie*, 1927, nr 20, s. 9.

-czeski”¹⁵. Co najmniej dwa razy odegrał rolę męża zaufania wprowadzającego nowe osoby w szeregi Młodzieży Wszechpolskiej¹⁶ najpopularniejszej organizacji politycznej skupiającej młodych mieszkańców Lwowa¹⁷.

Batowski włączył się również w działalność stowarzyszeń naukowych. W Kole Slawistycznym Studentów UJK był bibliotekarzem¹⁸. Tę samą funkcję sprawował w zarządzie¹⁹ Koła Polonistów Studentów UJK²⁰. Odgrywało ono znaczącą rolę w życiu literackim miasta, podobnie jak Koło Literacko-Artystyczne Lwowskiej Młodzieży Akademickiej²¹, w którego gronie członków-założycieli znalazł się w Batowski²². Na zebraniu z grudnia 1925 r. wybrano go zastępcą stojącą na czele Koła Janiny Królińskiej. W skład komisji rewizyjnej weszli m.in. Irena Leciejewska i Roman Sienkiewicz²³. Z początkiem 1927 r. Batowski został przewodniczącym²⁴ zajmując się funkcjami administracyjnymi²⁵, w tym kierując organizacją imprez kulturalnych²⁶. Za jego ka-

¹⁵ Z „Młodzieży Wszechpolskiej”, *Słowo Polskie*, 1926, nr 35, s. 6; Z *Młodzieży Wszechpolskiej*, *Słowo Polskie*, 1926, nr 37, s. 7.

¹⁶ Zbigniew Maurer. Deklaracja członkowska 23 I 1927, CDIA 431 Lwowski Oddział Młodzieży Wszechpolskiej Sprawa 11, k. 12; Olga Piechowska. Deklaracja członkowska 22 VI 1927, CDIA 431 Lwowski Oddział Młodzieży Wszechpolskiej Sprawa 11, k. 14.

¹⁷ A. Pilch, *Studenci wyższych uczelni Lwowa w pierwszych latach drugiej Rzeczypospolitej*, [Warszawa; Rzeszów, 2000] Nadb. z: *Historia, archiwistyka, ludzie*, red. J. Basta i G. Zamoyński, Warszawa; Rzeszów, 2000; G. Mazur, op. cit., s. 203.

¹⁸ Legitymacja. Koło slawistyczne studentów UJK we Lwowie 25/6, sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/4.

¹⁹ *Koło Polonistów UJK we Lwowie*, *Słowo Polskie*, 1926 nr 21, s. 9.

²⁰ Legitymacja. Nr 113 1925/6 Koło Polonistów Stud. UJK we Lwowie, ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/4; Legitymacja. Nr 7 1926/7 Koło Polonistów Stud. UJK we Lwowie, ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/4; *Koło Polonistów*, *Myśl Akademicka*, 1926, nr 2, s. 22.

²¹ J. Kamińska-Kwak, *Inteligencja województwa lwowskiego w okresie międzywojennym*, Rzeszów 2005, s. 247.

²² Janina Królińska, Zaproszenie na zebranie członków-założycieli Koła liter. Art. lw. Młodz. Akad. [1925], ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1924, 1925 j.a. IV/63.

²³ M. Sterbówna, J. Królińska (Koło Literacko-Artystyczne Lwowskiej Młodzieży Akademickiej) do zarządu Młodzieży Wszechpolskiej 2 II 1926 CDIA 424 Czytelnia Akademicka Sprawa 32, k. 180.

²⁴ *Akad. Koło Literacko-Artystyczne*, *Słowo Polskie*, 1927, nr 41, s. 9; Z *Akad. Koła Literacko - Artystyczn.*, *Słowo Polskie*, 1927, nr 119, s. 12.

²⁵ P., Z *czytelni Akademickiej*, *Słowo Polskie*, 1927, nr 70, s. 9.

²⁶ Z *Czytelni Akademickiej. Recital poetycki Akad. Koła Liter.-Art*, *Słowo Polskie*, 1927, nr 83, s. 9; Program „Turnieju Poetów” pod patronatem prof. J. Kleinera [1927], ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały działalności H. Batowskiego j.a. II/46; Zaproszenie na „Turniej Poetów” [przed 27 V 1927], ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały działalności H. Batowskiego j.a. II/46; CDIA 424 Czytelnia Akademicka Sprawa 35, k. 234.

dencji organizacja zmieniła nazwę na Akademickie Koło Literacko-Artystyczne. Skarbnikiem była wówczas Danuta Ceypekówna, a w komisji rewizyjnej znalazł się m.in. Tadeusz Piszczkowski²⁷.

Koło podlegało Czytelni Akademickiej²⁸, której Batowski był członkiem zwyczajnym²⁹. Na początku czerwca 1926 r. uczestniczył w zorganizowanym przez Czytelnię zebraniu artystycznym³⁰, które stało się okazją do aksamitnej demonstracji politycznej. Oto jak pisał sprawozdawca „z wesołym nastrojem wieczoru nie harmonizowały dwa wiersze napisane na tle ostatnich ponurych wypadków warszawskich [...]”. Krytyczne aluzje do przewrotu majowego nie było przypadkowe³¹. Czytelnia, będąca najpoważniejszą lokalną organizacją akademicką³², znajdowała się w sferze wpływów Młodzieży Wszepolskiej³³. Zwyczajowo Czytelnia Akademicką kierował prezes miejscowego Związku Narodowego Polskiej Młodzieży Akademickiej (ZNPMA)³⁴, czyli Komitetu Akademickiego. Związek był narodową reprezentacją ogólnoakademicką również zdominowaną przez Wszepolaków³⁵.

Batowski należał jeszcze do dwóch innych organizacji studenckich pozostających w zasięgu oddziaływania prawicy narodowej³⁶, mianowicie Bratniej Pomocy Studentów UJK³⁷ oraz Korporacji Akademickiej

²⁷ H. Batowski, L. Kielanowki (Akademickie Koło Literacko-Artystyczne we Lwowie) do Zarządu Czytelni Akademickiej we Lwowie 21 IV 1927, CDIA 424 Czytelnia Akademicka Sprawa 35, k. 81.

²⁸ D. C., *Zebranie towarzyskie Czytelni*, Słowo Polskie, 1926, nr 165, s. 9; *Akad. Koło Literacko-Artystyczne*, s. 9; P., *Z czytelni Akademickiej*, s. 9; *Z Akad. Koła Literacko-Artystycznego*, s. 12.

²⁹ Karta Legitymacyjna Czytelni Akademickiej we Lwowie 25/6, ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/4; Karta Legitymacyjna Czytelni Akademickiej we Lwowie 26/7, ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/4.

³⁰ *Zebranie towarzyskie Czytelni Akademickiej*, Słowo Polskie, 1926, nr 158, s. 6.

³¹ D. C., *Zebranie towarzyskie Czytelni*, s. 9.

³² L. Kulińska, *Związek Akademicki „Młodzież Wszepolska” i „Młodzież Wielkiej Polski” w latach 1922–47. (Struktury, funkcjonowanie i główni działacze)*, Kraków 2000, s. 48.

³³ A. Pilch, *Studenci*; G. Mazur, op. cit., s. 203.

³⁴ *Czytelnia Akademicka we Lwowie*, Słowo Polskie, 1925, nr 99, s. 6.

³⁵ A. Pilch, *Rzeczpospolita akademicka. Studenci i polityka 1918–1933*, Kraków 1997, s. 171.

³⁶ A. Pilch, *Rzeczpospolita*, s. 183; A. Pilch, *Studenci*, s. 266–267; G. Mazur, op. cit., s. 203.

³⁷ [Zaświadczenie]. „Bratnia Pomoc” Studentów UJK 22 XI 1925, ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/4; [Zaświadczenie]. „Bratnia Pomoc” Studentów UJK 19 I 1927, ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/4.

„Leopolia”³⁸. Miał natomiast odmówić wstąpienia do Obozu Wielkiej Polski³⁹.

Zaangażowanie społeczne Batowskiego najlepiej oddaje fakt, że na początku 1926 r. był członkiem dziewięciu zarządów różnych organizacji i sekretarzem trzech. Ta czasochłonna działalność, niewyczerpująca przecież aktywności dziesięcioletka⁴⁰, wykraczała poza obszar akademicki. Bezspornym wyróżnieniem Batowskiego, jaki nie spotkał żadnego z jego rówieśników było znalezienie się w gremiach kierowniczych społecznych stowarzyszeń słowianofilskich, gdzie mógł współpracować z wybitnymi reprezentantami inteligencji lwowskiej, w tym profesorami UJK⁴¹.

W prace pozauniwersyteckich towarzystw słowianofilskich włączył się jeszcze jako gimnazjalista. Założone w 1924 r. Towarzystwo Bułgarsko-Polskie stało się pierwszą organizacją przyjaźni, w której szeregach znalazł się Batowski. Przy tej okazji miał okazję zetknąć się ze studentami bułgarskimi⁴² i założonych przez nich we Lwowie towarzystwem akademickim „Wasil Lewski”⁴³.

Jeszcze bliższe więzi złączyły młodego Polaka ze środowiskiem studiujących w jego rodzinnym mieście obywateli Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców. Świadczy o tym jednogłośnie wybranie go na członka nadzwyczajnego lwowskiego Društva Jugoslovanskih Akademikara⁴⁴.

Utworzone w kwietniu 1925 r., Akademickie Koło Przyjaciół Czechosłowacji (AKPCs) było najstarszym w Polsce stowarzyszeniem studenckim pragnącym rozwijać przyjaźń z południowym sąsiadem i pierwszą organizacją

³⁸ Polska korporacja akademicka „Leopolia” do Czytelni Akademickiej 17 I 1928, CDIA 424 Czytelnia Akademicka Sprawa 37, k. 9; L. Ter-Oganjan, *Polskie korporacje akademickie. Almanach i skład osobowy na r. ak. 1992/1993*, Warszawa 1993, s. 48; Legitymacja czł. kandydującego Korporacji Akademicka „Leopolia” 1926 r., ANPANiPAU sygn. K III-151, Materiały biograficzne H. Batowskiego j.a. III/4; Naczelnik Wydz. V WUBP do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego Naczelnika Departament V-ty Wydział VI-ty w Warszawie 7 VII 1952. Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie 010/1083 T. 1 Batowski Henryk t. 1–2 pudło 58, k. 48.

³⁹ Naczelnik Wydz. V WUBP do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego Naczelnika Departament V-ty Wydział VI-ty w Warszawie 7 VII 1952, k. 48.

⁴⁰ H. Batowski do K. Krejčígo 19 IV 1926, Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dalej LA PNP) fond K. Krejčígo.

⁴¹ S. Grudzień, *Henryk Batowski a współpraca słowiańska*, s. 36, 37, 45.

⁴² Ibidem, s. 35–36.

⁴³ H. Batowski do N. Bobczewa 27 XI 1925, Bułgarskie Archiwum Historyczne Biblioteka Narodowa im. świętych Cyryla i Metodego w Sofii F. 278 j.a. 92.

⁴⁴ Društvo Jugoslovanskih Akademikara we Lwowie do H. Batowskiego 19 XII 1925, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1924, 1925 j.a. IV/63.

działającą we Lwowie na rzecz zbliżenia z Czechosłowacją. Pomysł założenia wyszedł z kręgu Czytelni Akademickiej i Młodzieży Wszechpolskiej⁴⁵, której czołowego działacza⁴⁶, Tadeusza Piszczkowskiego wybrano prezesem⁴⁷. W momencie powoływania do życia AKPCs Batowski był jeszcze uczniem. Związał się z Kołem dopiero, jako student, już na pierwszym roku zostając jego wiceprezesem, na miejsce Romana Sienkiewicza⁴⁸. Informacją o prawowanej funkcji opatrywał podpisy niektórych artykułów publikowanych w prasie praskiej⁴⁹. Po kilkunastu miesiącach Batowski zrezygnował z wiceprezury⁵⁰, ale i tak, zapisał się w pamięci, jako główny animator AKPCs⁵¹.

Koło wsparło działania zmierzające do założenia Klubu Polsko-Czechosłowackiego (KPCs)⁵². Konsul Czechosłowacji we Lwowie, František Štilip z zadowoleniem podkreślał, że zarówno inicjatywa powołania do życia AKPCs⁵³, jak i KPCs wyszły ze strony polskiej. W wymienionych towarzystwach oraz Czeskiej Besedzie dostrzegał potencjał mogący odegrać na lokalnym gruncie wielką rolę, wykraczającą nawet poza stosunki bilateralne⁵⁴.

Wśród służących zbliżeniu imprez szczególnie uroczysty przebieg miały przypadające na lipiec 1927 r. obchody dziesiątej rocznicy bitwy zborowskiej upamiętniającej zmagania oddziału czechosłowackiego z Austriakami. Batowski uznał, że „rezultaty wzajemnego poznania się [...] na pewno będą bardzo doniosłe, ponieważ tego rodzaju uroczystości mają właśnie pierwszorzędne

⁴⁵ [František] Štilip (Konsulat Republiky Československé ve Lvově) do Vyslanectví RČS v Varšavě 6 III 1925 Archiv ministerstva zahraničních věcí (dalej AMZV), Zastupitelský úřad Polsko 40[/10]; H-k B-i [H. Batowski], *Spolky Slovanské vzájemnosti ve Lvově*, Slovanský Přehled 1927, s. 716; *Akademické Koło Przyjaciół Czechosłowacji*, Słowo Polskie, 1925, nr 99, s. 6; T. Piszczkowski, *Akademické Koło Przyjaciół Czechosłowacji*, Słowo Polskie 1925 nr 297, s. 6; *Młodzież Wszechpolska*, Myśl Akademicka, 1926, nr 2, s. 21; *Sprawozdanie z działalności Akademickiego Koła Przyjaciół Czechosłowacji za lata 1929 i 1930*, Kraków 1931, s. 7.

⁴⁶ *Sekcja uniwersytecka młodzieży wszechpolskiej*, s. 9.

⁴⁷ [František] Štilip (Konsulat Republiky Československé ve Lvově) do Vyslanectví RČS v Varšavě 6 IV 1925, AMZV Zastupitelský úřad Polsko 41[/21]. W dokumencie przekrecono nazwisko prezesa; H-k B-i, *Spolky Slovanské vzájemnosti ve Lvově*, s. 716.

⁴⁸ H. Batowski do K. Krejčiego 26 II 1926, LA PNP fond K. Krejčiego.

⁴⁹ H. Batowski, *O kulturní spolupráci polsko-české*, Československá Republika 1926 č. 51, s. 3; H. Batowski, *Polnisch-tschechoslovakisches*, Prager presse, 1926, nr 56, s. 3.

⁵⁰ H. Batowski do K. Krejčiego 15 V 1927, LA PNP fond K. Krejčiego.

⁵¹ *Sprawozdanie z działalności Akademickiego Koła Przyjaciół Czechosłowacji*, s. 7.

⁵² H. Batowski do K. Krejčiego 22 II 1926, LA PNP fond K. Krejčiego.

⁵³ [František] Štilip (Konsulat Republiky Československé ve Lvově) do Vyslanectví RČS v Varšavě 6 IV 1925.

⁵⁴ [František] Štilip (Konsulat Republiky Československé ve Lvově) do Vyslanectví RČS v Varšavě 10 VI 1925, AMZV Zastupitelský úřad Polsko 4[/9].

znaczenie propagandowe⁵⁵. Został mianowany specjalnym reprezentantem „Słowa Polskiego” na obchody⁵⁶, których był organizatorem z ramienia KPCs i AKPCs⁵⁷. Na urządzonej przez polskich gospodarzy akademii zabrał głos, jako przedstawiciel Koła⁵⁸, w imieniu studentów zapewniając, że młodzi Polacy są gorącymi orędownikami zbliżenia obu narodów⁵⁹. Jego zaangażowanie, w postaci przygotowania kilkuset kwater dla czechosłowackich delegatów oraz wygłoszenia okolicznościowych przemówień, spotkało się z uznaniem konsula⁶⁰.

Z inicjatywy Ligi Polsko-Jugosłowiańskiej (LPJ) utworzono⁶¹, jako sekcję⁶², powiązane z Czytelnią Akademicką, Akademickie Koło Przyjaciół Jugosławii (AKPJ), wzorujące się na AKPCs⁶³. Odbyte w styczniu 1926 r. zebranie konstytuujące za cel stowarzyszenia uznało zbliżenie kulturalne⁶⁴. Zanim Batowski stanął na czele tej organizacji⁶⁵, wybrano go wiceprezesem⁶⁶. W zarządzie był reprezentantem Ligi. Funkcję sekretarza sprawowała wówczas Irena Leciejewska, a prezesem był Roman Sienkiewicz⁶⁷.

O bliskich stosunkach wszystkich lwowskich towarzystw słowiańskich świadczyły związki personalne i wzajemna współpraca. Sprzyjały jej podobieństwo celów i środków działania takich jak, wystawy, koncerty, akademie, odczyty, z którymi udawano się nawet na prowincję, prowadzenie bibliotek, czytelni i kursów języka, artykuły w prasie, kontakty z pokrewnymi organizacjami za granicą czy wycieczki⁶⁸.

Na trzech ostatnich polach wyróżnił się Batowski. Wczesną wiosną 1926 r. wraz z Piszczkowskim wszczęli przygotowania do firmowanej przez

⁵⁵ H. Batowski, *Znaczenie uroczystości zborowskich. Nasz stosunek do nich*, *Słowo Polskie*, 1927, nr 181, s. 5–6.

⁵⁶ R. Kordys („Słowo Polskie”) do H. Batowskiego 1 VII 1927, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1927 j.a. IV/61.

⁵⁷ [H. Batowski], „Polski przekład hymnu *Kde domov muj*”.

⁵⁸ *Akademja czechosłowacko-polska*, *Słowo Polskie*, 1927, nr 183, s. 9.

⁵⁹ h-k b-i [H. Batowski], *Uroczystości czechosłowackie we Lwowie. Jubileusz czeskiej Besedy*, *Słowo Polskie*, 1927, nr 184, s. 7.

⁶⁰ Fr. Štilip (Konsulat Czechosłowacji) do Klubu Polsko-Czechosłowackiego. Odpis 5 VII 1927, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1927 j.a. IV/61.

⁶¹ H. Batowski, *Spolky slovanské vzájemnosti v dnešním Polsku*, *Průdy*, 1925, nr 8, s. 275–277; [H. Batowski], *U Słowian*, *Myśl Narodowa*, 1926, nr 16, s. 253.

⁶² H-k B-i, *Spolky Slovanské vzájemnosti ve Lvově*, s. 717.

⁶³ h-k b-i, *Akademickie Koło Przyjaciół Jugosławii*, *Słowo Polskie*, 1926, nr 78, s. 9.

⁶⁴ *Kronika*, *Myśl Akademicka*, 1926, nr 2, s. 24.

⁶⁵ H-k B-i, *Spolky Slovanské vzájemnosti ve Lvově*, s. 717.

⁶⁶ H. Batowski do K. Krejčiego 26 II 1926.

⁶⁷ *Kronika*, *Myśl Akademicka*, 1926, nr 2, s. 24; h-k b-i, *Akademickie Koło Przyjaciół Jugosławii*, s. 9.

⁶⁸ S. Grudzień, *Henryk Batowski a współpraca słowiańska*, s. 37.

AKPCs i AKPJ wycieczki do państw słowiańskich⁶⁹ „[...] dla nawiązania i utrzymania ścisłych kulturalnych związków młodzieży bratnich narodów i dla wzajemnego poznania”⁷⁰. Zwrócono się o pomoc do poselstw SHS i Czechosłowacji, przy czym w stosownych pismach Batowski figurował także jako przedstawiciel nieakademickich organizacji słowianofilskich⁷¹. Prócz placówek dyplomatycznych państw słowiańskich w Warszawie, zabiegi o wsparcie objęły Wydział Europy Środkowej i Bałkan MSZ oraz poselstwa RP w Pradze, Belgradzie, Sofii i Bukareszcie. Personalnie kierowano je do Jana Frylinga⁷², który obiecał pomoc⁷³ za pośrednictwem wymienionych placówek i poprzez wydanie ulgowych paszportów⁷⁴.

Adresatem zabiegów młodzieży stał się także konsul Štilip, który okazał się zdecydowanym orędownikiem objazdu. Śledził krajowe i zagraniczne przygotowania młodzieży, doceniając wartość nawiązania osobistych kontaktów i zbliżenia studentów⁷⁵. Podkreślał znaczenie podróży obejmującej Jugosławię i Bułgarię, a przede wszystkim Czechosłowację, w dniach zlotu

⁶⁹ [František] Štilip (Konsulát Republiky Československé ve Lvově) do Vyslanectví RČS v Varšavě 1 IV 1926, AMZV Zastupitelský úřad Polsko 41[/21].

⁷⁰ H. Batowski (Akademické Koło Przyjaciół Czechosłowacji, Akademické Koło Przyjaciół Jugosławii, Klub Polsko-Czechosłowacki, Liga Polsko-Jugosłowiańska) do Poselstwa SHS 28 IV 1926, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1926 j.a. IV/62; Janina Tyszkowska, Tadeusz Piszczkowski (Akademické Koło Przyjaciół Czechosłowacji we Lwowie), Irena Leciejewska, Roman Sienkiewicz (Akademické Koło Przyjaciół Jugosławii we Lwowie), H. Batowski (Klub Polsko-Czechosłowacki, Towarzystwo Bułgarsko-Polskie, Liga Polsko-Jugosłowiańska we Lwowie) do Poselstwa Rzeczypospolitej Czechosłowackiej 28 IV 1926, AMZV Zastupitelský úřad Polsko 41[/21].

⁷¹ H. Batowski (Akademické Koło Przyjaciół Czechosłowacji, Akademické Koło Przyjaciół Jugosławii, Klub Polsko-Czechosłowacki, Liga Polsko-Jugosłowiańska) do Poselstwa SHS 28 IV 1926; J. Tyszkowska, T. Piszczkowski (Akademické Koło Przyjaciół Czechosłowacji we Lwowie), I. Leciejewska, R. Sienkiewicz (Akademické Koło Przyjaciół Jugosławii we Lwowie), H. Batowski (Klub Polsko-Czechosłowacki, Towarzystwo Bułgarsko-Polskie, Liga Polsko-Jugosłowiańska we Lwowie) do Poselstwa Rzeczypospolitej Czechosłowackiej 28 IV 1926; Księga korespondencji 28 IV do Poselstwa SHS w Warszawie, CDIA 840 Liga Polsko-Jugosłowiańska Sprawa 91, k. 12; H. Batowski (Klub Polsko-Czechosłowacki) do Poselstwa Rzeczypospolitej Czechosłowackiej w Warsz. IV 1926, CDIA 839 Klub Polsko-Czechosłowacki Sprawa 16, k. 3.

⁷² H. Batowski (Akademické Koło Przyjaciół Czechosłowacji, Akademické Koło Przyjaciół Jugosławii, Klub Polsko-Czechosłowacki, Liga Polsko-Jugosłowiańska, Towarzystwo Bułgarsko-Polskie we Lwowie) do Jana Frylinga 7 VII 1926, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1926 j.a. IV/62.

⁷³ [František] Štilip (Konsulát Republiky Československé ve Lvově) do Vyslanectví RČS v Varšavě 17 IV 1926, AMZV Zastupitelský úřad Polsko 41[/21].

⁷⁴ *Zaniechana wycieczka*, Słowo Polskie 1926 nr 221, s. 9.

⁷⁵ [František] Štilip (Konsulát Republiky Československé ve Lvově) do Vyslanectví RČS v Varšavě 17 IV 1926.

sokolego. W jego przekonaniu wyjazd mógł służyć poznaniu Małej Ententy, agitacji słowiańskiej, stosunkom polsko-jugosłowiańskim, a zwłaszcza polsko-czechosłowackim⁷⁶.

Na międzynarodowe aspekty planowanej podróży położył także nacisk Piszczkowski. Publicznie podkreślił, „[...] iż wycieczka będzie miała charakter reprezentacyjny i propagandowy [...]”. Celem wyrównania dotychczasowych zaniedbań na tym polu organizatorzy mieli zwrócić „[...] się do władz polskich o dostarczenie odpowiedniego materiału propagandowego, jak broszurki, pisma, mapy etc.” Lider lwowskiego środowiska akademickiego nie szermował hasłami słowiańskimi, skupiając uwagę na praktycznych celach. Nie negując słowianofilskiego charakteru imprezy, warto zwrócić uwagę, że żelaznym punktem programu miał być trzydniowy pobyt w Bukareszcie⁷⁷, a początkowo nie wykluczano nawet odwiedzenia Turcji⁷⁸.

Trudno jednak zaprzeczyć, że szczególnie ważnym punktem podróży była Czechosłowacja, nie tylko jako pierwszy jej etap oraz miejsce zlotu sokolego. Wycieczkę potraktowano również, jako rewizytę reprezentacji polskich studentów związaną z niedawnymi odwiedzinami delegacji czechosłowackiej z Ústředního svazu česlovenského studenstva, na którego pomoc liczono⁷⁹.

Obok oficjalnych przedstawicielstw nawiązano kontakt z Klubem Czesko-Polskim w Pradze i Akademickim Kołem Przyjaciół Polski⁸⁰. W szeregach tego ostatniego Batowski wzmacniał organizacyjne zabiegi o pomoc swoimi dobrymi prywatnymi relacjami z Karelem Krejčím⁸¹. Praski kolega wykazał szczególne zainteresowanie imprezą dopuszczając nawet możliwość przyłączenia się Czechów do Polaków i wspólnego kontynuowania podróży⁸². Batowski z radością powitał ten pomysł widząc w nim szanse zmanifestowania słowiańskiej wzajemności⁸³.

⁷⁶ [František] Štilip (Konsulát Republiky Československé ve Lvově) do Vyslanectví RČS v Varšavě 1 IV 1926.

⁷⁷ *Akad. Koło Przyjaciół Czechosłowacji*, *Słowo Polskie*, 1926, nr 118, s. 9.

⁷⁸ *Z Akad. Koła Przyjaciół Czechosłowacji*, *Słowo Polskie*, 1926, nr 110, s. 9.

⁷⁹ H. Batowski do K. Krejčiego 19 IV 1926.

⁸⁰ [František] Štilip (Konsulát Republiky Československé ve Lvově) do Vyslanectví RČS v Varšavě 17 IV 1926.

⁸¹ H. Batowski do K. Krejčiego 19 IV 1926.

⁸² K. Krejči do H. Batowskiego 26 IV 1926, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1926 j.a. IV/62; J. Michl, K. Krejči (Akademické Kolo Přatel Polska v Praze) do Akademického Koła Przyjaciół Czechosłowacji we Lwowie 5 V 1926, *Archiv Univerzity Karlovy v Praze (dalej AUK) Akademické Kolo Přatel Polska 1924–1935 Korespondence, účetní doklady 1925–1926 č. kart. A 374*.

⁸³ H. Batowski do K. Krejčiego 3 V 1926, LA PNP fond K. Krejčiego.

Drugim polonofilem życzliwie śledzącym przygotowania do wyjazdu był prof. Franjo Ilešić⁸⁴, słoweński uczonec z Zagrzebia⁸⁵. Zadeklarowana przez niego pomoc⁸⁶, w odpowiedzi na zabiegi organizatorów⁸⁷, w tym Batowskiego, była nie do przecenienia, ponieważ nie wszystkie prośby o wsparcie kierowane do Jugosławii doczekały się odpowiedzi⁸⁸. Inicjatywa studentów wzbudziła także zainteresowanie mieszkającego w Polsce rodaka Ilešicia, prof. Wojśława Molé⁸⁹.

Termin wyprawy był zaplanowany na okres od 2 lipca do 2 sierpnia 1926 r.⁹⁰ Tymczasem w trakcie przygotowań nastąpiła zmiana władz państwowych. Sanacyjne MSZ niechętnie odnosiło się do zamiaru odwiedzenia Pragi w czasie VII Zlotu Sokolego⁹¹. Nie zrezygnowano jednak ze starań o uzyskanie ułatwień dla wycieczki w urzędzie wojewódzkim⁹², licząc również, że ministerstwo zgodzi się przyznać w terminie darmowe paszporty. Ich normalna cena przekraczała możliwości finansowe młodzieży, co oznaczało, że jest to warunek *sine qua non* podróży. I bez tego koszty okazały się na tyle poważnym problemem, że zdecydowano się zrezygnować ze zwiedzania Bułgarii oraz skrócić pobyt w Czechosłowacji i Jugosławii⁹³.

⁸⁴ Fr. Ilešić do H. Batowskiego 27 VI 1926, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1926 j.a. IV/62; K. Krejčić do H. Batowskiego 29 VI 1926, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1926 j.a. IV/62.

⁸⁵ H. Batowski, *Franjo Ilešić*, Kwartalnik Historyczny 1939–1945 nr 3–4, s. 762–763.

⁸⁶ Fr. Ilešić do H. Batowskiego 29 V 1926, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1926 j.a. IV/62.

⁸⁷ J. Tyszkowska, I. Leciejewska, T. Piszczkowski, R. Sienkiewicz (Akademickie Koło Przyjaciół Czechosłowacji we Lwowie, Akademickie Koło Przyjaciół Jugosławii we Lwowie) do Odboru Poljsko-Jugoslovensko Društva u Zagrebu 6 V 1926, Narodna in univerzitetna knjižnica w Lublanie (dalej NUK) F. Ilešić Korespondencja Ms 1471.

⁸⁸ H. Batowski do F. Ilešicia 19 V 1926, NUK F. Ilešić Korespondencja Ms 1471.

⁸⁹ Wojślaw Molé do H. Batowskiego 10 VI 1926, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1926 j.a. IV/62.

⁹⁰ J. Tyszkowska, T. Piszczkowski (Akademickie Koło Przyjaciół Czechosłowacji we Lwowie), I. Leciejewska, R. Sienkiewicz (Akademickie Koło Przyjaciół Jugosławii we Lwowie), H. Batowski (Klub Polsko-Czechosłowacki, Towarzystwo Bułgarsko-Polskie, Liga Polsko-Jugosłowiańska we Lwowie) do Poselstwa Rzeczypospolitej Czechosłowackiej 28 IV 1926; *Akad. Koło Przyjaciół Czechosłowacji*, Słowo Polskie, 1926, nr 118, s. 9.

⁹¹ H. Batowski (Akademickie Koło Przyjaciół Czechosłowacji, Akademickie Koło Przyjaciół Jugosławii, Klub Polsko-Czechosłowacki, Liga Polsko-Jugosłowiańska, Towarzystwo Bułgarsko-Polskie we Lwowie) do J. Frylinga 7 VII 1926; *Zaniechana wycieczka*, s. 9.

⁹² Księga korespondencji 25 VI 1926, CDIA 840 Liga Polsko-Jugosłowiańska Sprawa 91, k. 12; H. Batowski, T. Lehr-Spławiński (Klub Polsko-Czechosłowacki) do Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie 25 VI 1926, CDIA 839 Klub Polsko-Czechosłowacki Sprawa 16, k. 4.

⁹³ H. Batowski do K. Krejčića 8 VI 1926, LA PNP fond K. Krejčića.

Batowski pierwotnie nie był pewien czy stan zdrowia pozwoli mu na wyjazd. Zdawał sobie sprawę, że ze względu na dobrą znajomość języków słowiańskich, jego obecność byłaby wskazana⁹⁴. W połowie czerwca wyzbył się już wspomnianych wątpliwości, skoro zdecydował się pełnić na zlocie rolę delegata LPJ⁹⁵. Uzyskawszy podobne upoważnienia także od innych słowianofilskich organizacji rodzinnego miasta, podjął indywidualne starania o paszport. Zakończyły się one niepowodzeniem, podobnie jak zabiegi całej wycieczki. W obu przypadkach przekreślało to możliwość przybycia do Pragi w pierwotnie przewidywanym terminie⁹⁶. Z końcem czerwca stało się jasne, że wyjazd musi ulec odłożeniu z powodu trudności administracyjnych⁹⁷.

Na razie oznaczało to tylko fiasko imprezy w dotychczasowym kształcie. Wykreślenie Czechosłowacji z pierwotnego planu⁹⁸, nie spowodowało bowiem rezygnacji z wycieczki. Dnia 3 lipca nastąpiło ogłoszenie zbiórki opłat⁹⁹. Zmieniony plan nadal obejmował Jugosławię¹⁰⁰ i zapewne także Bułgarię. Pomoc w realizacji zmodyfikowanego programu zadeklarowały południowosłowiańskie towarzystwa przyjaźni z Polską. Batowskiemu, któremu powierzono¹⁰¹ kierownictwo wycieczki, Piszczkowski oświadczył, że jej sfinalizowanie byłoby konieczne przede wszystkim ze względów, jak to ujął, „międzynarodowych”¹⁰².

W ciągu następnego kilku dni wydarzenia nabrały przyspieszenia powodując pojawienie się w prasie sprzecznych wiadomości. Wyrazom niezadowolenia z okrojenia programu wycieczki z powodu „[...] niewytłumaczalnych

⁹⁴ H. Batowski do K. Krejčiego 19 IV 1926.

⁹⁵ Księga korespondencji 16 VI 26, CDIA 840 Liga Polsko-Jugosłowiańska Sprawa 91, k. 12.

⁹⁶ H. Batowski do K. Krejčiego 2 VII 1926, LA PNP fond K. Krejčiego.

⁹⁷ J. Tyszkowska, H. Batowski (Akademickie Koło Przyjaciół Czechosłowacji we Lwowie) do Zarządu Akademickiego Koła Przyjaciół Polski w Pradze 30 VI [1926], AUK Ústřední svaz československého studentstva (ÚSČS) 1920–1952, Zahraniční Odbor 1925–1930 č. kart. B 257; H. Batowski do K. Krejčiego 2 VII 1926.

⁹⁸ H. Batowski (Akademickie Koło Przyjaciół Czechosłowacji, Akademickie Koło Przyjaciół Jugosławii, Klub Polsko-Czechosłowacki, Liga Polsko-Jugosłowiańska, Towarzystwo Bułgarsko-Polskie we Lwowie) do J. Frylinga 7 VII 1926.

⁹⁹ *Akademickie Koło Przyjaciół Czechosłowacji*, Słowo Polskie, 1926, nr 181, s. 7.

¹⁰⁰ Danuta Ceypek, H. Batowski (Akademickie Koło Przyjaciół Czechosłowacji we Lwowie) do Zarządu Towarzystwa Polsko-Jugosłowiańskiego w Zagrzebiu 30 VI 1926, NUK F. Ilesić Korespondencja Ms 1471.

¹⁰¹ H. Batowski (Akademickie Koło Przyjaciół Czechosłowacji, Akademickie Koło Przyjaciół Jugosławii, Klub Polsko-Czechosłowacki, Liga Polsko-Jugosłowiańska, Towarzystwo Bułgarsko-Polskie we Lwowie) do J. Frylinga 7 VII 1926.

¹⁰² Tad. Piszczkowski do H. Batowskiego [przed 12 VII 1926], ANPANIPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1926 j.a. IV/62.

trudności czynionych przez władze centralne w sprawie pobytu w Czechosłowacji [...]”¹⁰³, w tej samej rubryce „Słowa Polskiego”, towarzyszyły informacje o całkowitym odroczeniu podróży i zwracaniu wpłat¹⁰⁴.

Dnia 14 lipca okazało się, że rząd nie jest skłonny do udzielenia ulgi paszportowej nawet na wyjazd do Bułgarii i Jugosławii¹⁰⁵. Tym samym fiasko imprezy zostało przypieczętowane¹⁰⁶. Lwowski dziennik poddał krytyce ten brak szczodroblewości MSZ, równocześnie wytykając subsydiowanie inicjatyw żydowskich. Przy okazji ujawniono, że w ramach okrojonej wycieczki władze polskie zabroniły nawet powrotu do kraju przez Czechosłowację. Nie dano wiary tłumaczeniom ministerstwa, że jej wykreślenie z planu studenckiej wyprawy zostało spowodowane niechęcią Kościoła do uczestniczenia Polaków w zlocie sokolim. Uznano to za wykręt, ponieważ ze względu na trudności akomodacyjne wycieczka miała przybyć do Pragi już po zakończeniu imprezy. Gazeta, nie szczędząc złośliwości po adresem szefa polskiej dyplomacji Augusta Zaleskiego, odpowiedzialnością za uniemożliwienie odbycia wycieczki obarczyła urzędników sanacyjnego MSZ, nieprzychylnych inicjatywie studenckiej w przeciwieństwie do Skrzyńskiego, kierującego ministerstwem do maja 1926 r. Dostało się również Frylingowi, który „po przewrocie majowym [...] widocznie ostygł w swoim zapale słowianofilskim”¹⁰⁷.

To jednoznaczne wskazanie winnych zamknęło ciąg kilku publikacji dociekających przyczyn nieobecności Polaków w Pradze, które pojawiły się latem 1926 r. na łamach „Słowa Polskiego”. Fiasko wycieczki nie było zjawiskiem odosobnionym, ale wpisywało się w brak reprezentacji polskiego Sokoła na lipcowym zlocie. Początkowo gazeta absencję rodaków w równym stopniu tłumaczyła naciskami szefa polskiej dyplomacji i rzymskokatolickiego duchowieństwa. W przypadku Kościoła¹⁰⁸ niechęć wynikała z powiązania zlotu w Pradze z obchodami ku czci Husa. Nadużyciem jest jednak pisanie w kontekście bojkotu imprezy o nietolerancji polskiego Sokoła. Ta

¹⁰³ *Wycieczka do krajów słowiańskich*, Słowo Polskie, 1926, nr 194, s. 9.

¹⁰⁴ *Odłożona wycieczka*, Słowo Polskie, 1926 nr 194, s. 9.

¹⁰⁵ J. Fryling do H. Batowskiego 14 VII 1926, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1926 j.a. IV/62.

¹⁰⁶ H. Batowski (Akademickie Koło Przyjaciół Czechosłowacji we Lwowie, Akademickie Koło Przyjaciół Jugosławii we Lwowie) do Fran. Ilešicia (Zarząd Towarzystwa Polsko-Jugosłowiańskiego w Zagrzebiu) 16 VII 1926, NUK F. Ilešić Korespondencja Ms 1471.

¹⁰⁷ *Zaniechana wycieczka*, s. 9.

¹⁰⁸ *Dlaczego nasi Sokoli nie byli w Pradze. Przyczyną nacisk duchowieństwa i Ministra Spraw Zagranicznych*, Słowo Polskie, 1926, nr 210, s. 5.

opozycyjna wobec sanacji organizacja¹⁰⁹, pozostająca pod ideowym wpływem endecji¹¹⁰, w skierowanej do prasy enuncjacji podkreślała, że rezygnacja została wymuszona przez władze duchowne i państwowe, szczególnie akcentując diametralną zmianę postawy tych ostatnich. O ile Sokół przywiązując wagę do współpracy Słowian nie bagatelizował momentu wyznaniowego¹¹¹, o tyle w prasie narodowo-demokratycznej podważano zastrzeżenia natury religijnej, widząc w Husie czeskiego bohatera narodowego i ubolewano nad zaprzepaszczonej szansą zorganizowania antyniemieckiej manifestacji Słowian¹¹².

Batowski nie zabierał głosu w dyskusji na temat zlotu sokolego. Jego odczucia żalu z utraconej szansy zademonstrowania solidarności bliskich sobie narodów i rozczarowanie brakiem polskiej reprezentacji korespondowały jednak z omówionymi tekstami¹¹³. Z kolei podobieństwo szeregu faktów ujawnionych przez „Słowo Polskie” z treścią listów Batowskiego, świadczyła, że redakcja lwowskiego dziennika musiała korzystać z jego relacji.

W swoich publikacjach niezwykle rzadko odnosił się do słowiańskich aspektów polityki sanacji. Z jednej strony nie zrażając się utrudnieniami ze strony MSZ, potrafił przytoczyć czeską opinię przychylnie oceniającą ministra Zaleskiego¹¹⁴. Z drugiej strony ujawnił, że wydział propagandy MSZ skierował do Ligi Polsko-Jugosłowiańskiej żądanie przysyłania sprawozdań z działalności¹¹⁵. Takie posunięcie mogło zostać odebrane jako przejaw sekowania prowadząc do umacniania nieufności młodego publicysty wobec nowego reżimu. Po raz pierwszy dał jej wyraz bezpośrednio po przewrocie majowym. W smutnym finale wycieczki zdawały się znajdować potwierdzenie funkcjonujące w Czechosłowacji slogany o antyczeskich uprzedzeniach Józefa Piłsudskiego¹¹⁶.

¹⁰⁹ K. Toporowicz, *Zarys dziejów „Sokoła” na ziemiach polskich w latach 1867–1947*, [w:] *Z dziejów Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”*, praca zbiorowa pod red. Z. Pawluczuka, Gdańsk [Sopot] 1996, s. 13.

¹¹⁰ Ibidem, s. 15.

¹¹¹ Przewodnictwo Związku Towarzystw Gimnastyczny „Sokół” w Polsce, *W sprawie udziału sokolstwa polskiego w zlocie w Pradze*, Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926, nr 15–16, s. 171.

¹¹² *Dlaczego nie było nas w Pradze*, *Słowo Polskie*, 1926, nr 189, s. 5; Simplex, „Sokół” polski, a uroczystości w Pradze, *Myśl Narodowa*, 1926, nr 28, s. 13.

¹¹³ H. Batowski do K. Krejčiego 2 VII 1926.

¹¹⁴ h-k b-i, *Adolf Cerny o swym pobycie w Polsce*, *Słowo Polskie*, 1926, nr 297, s. 5.

¹¹⁵ S. Grudzień, *Henryk Batowski a współpraca słowiańska*, s. 37.

¹¹⁶ h-k b-i, *Prasa czeska o zamachu stanu w Polsce*, *Słowo Polskie*, 1926, nr 143, s. 6.

Były one jaskrawym przeciwieństwem deklaracji Romana Dmowskiego, dzięki którym stał się najwyższym autorytetem Batowskiego¹¹⁷. Pod wpływem lidera Narodowej Demokracji doceniono w partii znaczenie Czechosłowacji¹¹⁸, zwłaszcza, jako antyniemieckiego sprzymierzeńca¹¹⁹. Zarówno wysiłki Dmowskiego na rzecz dwustronnego porozumienia, jak również wkład włożony do wielostronnej współpracy Słowian w pierwszych dekadach XX wieku¹²⁰, nie zmieniały faktu, że w skali całego okresu międzywojennego hasła słowiańskie nie trafiły na sztandary prawicy narodowej¹²¹. Nie znikły jednak zupełnie. O ich istnieniu świadczyły poczynania entuzjastów, do których należał Batowski, a w szerszej skali ich ożywieniu służyły nadzwyczajne okoliczności, jak to miało miejsce w sprawie zlotu sokolego.

Niewykluczone, że czasów gimnazjalnych sięgało wyrażane przez przyszłego uczonego pragnienie zintegrowania obu bliskich sobie nurtów ideowych w ramach organizacji skupiającej młode pokolenie. W końcu 1925 r. dzięki czechosłowackim kontaktom Piszczkowskiego dowiedział się o wychodzącej naprzeciw temu pomysłowi inicjatywie podjętej w Pradze. Chodziło o Národní svaz slovenské mládeže (NSSM). Batowski starał się uzyskać o nim bliższe dane, od razu oferując swoją współpracę w skali nie tylko lwowskiej, ale i ogólnopolskiej. Nie krył przy tym, że jako nacjonalistę pociąga go oblicze ideowe tej organizacji¹²².

Przypisując terminowi „nacjonalizm” znaczenie pozytywne Batowski nie odbiegał od współczesnych¹²³. Zasadniczo odróżniał je od słowa „szowinizm” mającego negatywne konotacje. Tego typu przeciwstawienie było typowe dla

¹¹⁷ H. Batowski, *Jeszcze o zgodzie polsko-czechosłowackiej*, Słowo Polskie, 1927, nr 139, s. 5.

¹¹⁸ M. Nieć, *Czechosłowacja w myśli politycznej Narodowej Demokracji (1918–1948)*, [w:] *Doświadczenia trzech generacji Polaków, Czechów i Słowaków 1918–1998*, red. tomu M. Pułaski i J. Valenta, Wrocław 1998, s. 139, 150; J. Engelgard, *Czechosłowacja w myśli politycznej Narodowej Demokracji*, [w:] *Stosunki polsko-czesko-słowackie 1918–2005*, pod red. J. Gmitruka i A. Stawarza, Warszawa 2006, s. 107–115.

¹¹⁹ M. Nieć, *Czechosłowacja*, s. 140, 141, 142, 143–144; E. Maj, *Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928. Studium z dziejów myśli politycznej*, Lublin 2000, s. 397.

¹²⁰ A. Giza, *Neoslawizm i Polacy 1906–1910*. Szczecin 1984, passim; M. Pułaski, *Z dziejów genezy „Europy wersalskiej”. Współpraca Słowian zachodnich i południowych w ostatnim etapie I wojny światowej*, Wrocław 1974, passim.

¹²¹ B. Grott, *Nacjonalizm chrześcijański. Narodowo-katolicka formacja ideowa w II Rzeczypospolitej na tle porównawczym*, Krzeszowice 1999, s. 67; S. Fertacz, *Polska myśl słowiańska w okresie drugiej wojny światowej*, Katowice 2000, s. 40–41.

¹²² H. Batowski do K. Krejčiego 29 XII 1925, LA PNP fond K. Krejčiego.

¹²³ *Nacjonalizm i szowinizm*, Mówią wieki, 1992, nr 1, s. 1–13.

ówczesnego stanowiska narodowych demokratów¹²⁴. Rozumowanie w tych i innych kategorii endeckiego myślenia o narodzie i państwie¹²⁵ znajdowały odzwierciedlenie w tekstach Batowskiego poświęconych nie tylko Polsce, ale także Słowiańszczyźnie.

Na tej płaszczyźnie nacjonalizm nie oddalał, ale zbliżał. Sprawa słowiańskiego stowarzyszenia młodego pokolenia o zdecydowanie prawicowym profilu ideowopolitycznym była jednym z motywów nawiązania przez Batowskiego listownej znajomości z Karem Krejčim¹²⁶, współorganizatorem NSSM¹²⁷. Zajmująca Polaka kwestia zdominowała pierwsze kilkanaście miesięcy, trwającej ponad pół wieku, korespondencji wówczas studentów, a w nieodległej przyszłości uczonych. Czech będący gorącym polonofilem i wybitnym polonistą sympatyzował wówczas z prawicą¹²⁸. Jej młodzieżówkę, Mladé generace čsl. Národní demokracie, lwowscy studenci uznali za czechosłowackie ugrupowanie akademickie najzyczliwsze Polsce. Organ prasowy stowarzyszenia, „Studentsky Obzor”¹²⁹ wydawał monograficzne numery poświęcone narodom słowiańskim, w których znalazły się teksty Krejčiego¹³⁰.

Batowski podjął starania mające na celu zostanie członkiem NSSM¹³¹ jeszcze zanim się ukonstytuowało. Równocześnie dążył do założenia we Lwowie analogicznego stowarzyszenia¹³². Zaawansowane działania w tym kierunku podjął na przełomie lat 1926/1927. Przede wszystkim zajął się opracowaniem statutu. Nową organizację widział, jako związek kółek studenckich. Rotacyjnie miały one obejmować kierownictwo kolegialnego prezydium. Planował, że stronę polską reprezentować będzie tylko jeden podmiot, licząc, że AKPCs i AKPJ zjednoczą się w Akademickie Koło Słowiańskie. Razem z działającymi we Lwowie związkami studentów rosyjskich, bułgarskich i jugosłowiańskich oraz nielicznymi Czechami i Ukraińcami, tworzyłoby dość liczną,

¹²⁴ E. Maj, op. cit., s. 192–193.

¹²⁵ Ibidem, s. 190, 195.

¹²⁶ H. Batowski do K. Krejčiego 29 XII 1925.

¹²⁷ K. Krejči do H. Batowskiego 2 V 1927, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1927 j.a. IV/61.

¹²⁸ H. Batowski, *Wspomnienie o Karolu*, *Życie Literackie*, 1979, nr 27, s. 19. W przytoczonym nekrologu pojawiła się informacja, że poglądy Krejčiego z czasem ewoluowały na lewo. Analogiczne stwierdzenie należy poczynić do powojennych zapatrywań Batowskiego. Żaden z nich nie wstąpił jednak do partii komunistycznej.

¹²⁹ *Związki akademickie w Czechosłowacji*, *Słowo Polskie*, 1925, nr 250, s. 6.

¹³⁰ h-k b-i, *Z czeskiej prasy akademickiej*, *Słowo Polskie*, 1926, nr 145, s. 9.

¹³¹ H. Batowski, [Akcesja do Národního svazu slovanské mládeže 1926], LA PNP fond K. Krejčiego.

¹³² H. Batowski do K. Krejčiego 21 IV 1927, LA PNP fond K. Krejčiego.

bo liczącą około 150 członków organizację. Za jej zadanie uznał szerzenie wiedzy o Słowiańszczyźnie i pokrewieństwie słowiańskim. Środkami realizacji miały być odczyty i zebrania dyskusyjne. Oprócz prac programowych podjął przygotowania do zwołania walnego zgromadzenia. Przeszkodą stała się nagła choroba, ciągły brak czasu i problemy natury politycznej. Pisząc o tych ostatnich miał zapewne na myśli międzysłowiańskie niesnaski dzielące studentów. Chodziło o kwestię macedońską wzbudzającą antagonizm jugosłowiańsko-bułgarski, a przede wszystkim o szowinizm, polonofobię i rusofobię zarzucane Ukraińcom. Według Batowskiego taka postawa w praktyce uniemożliwiała współpracę, którą prywatnie skora była podjąć tylko garstka przedstawicieli tej mniejszości narodowej. Mimo wszystko deklarował chęć zmierzenia się z nieporozumieniami w ramach nowego ugrupowania¹³³.

Skupiając się na kwestiach organizacyjnych nie zajął się sprawami ideowymi lwowskiego stowarzyszenia. Na tym polu najmniejszych zastrzeżeń Batowskiego nie budziła deklaracja programowa NSSM. Akcentowano w niej antykomunizm, opowiadano się za zachowaniem równowagi między interesem poszczególnych narodów słowiańskich, a dobrem całej Słowiańszczyzny, obiecano podjąć działania służące usunięciu sporów terytorialnych na drodze ugody, wreszcie przeciwstawiano się separatyzmowi¹³⁴. Odnośnie ostatniego punktu, Batowskiego musiało usatysfakcjonować wyjaśnienie Krejčiego, że związek uznaje jedynie kulturalne dążenia Ukraińców. Czech pocieszał Polaka, że choć w Pradze nie pojawił się międzysłowiański konflikt tak mocny jak we Lwowie, to jednak współpraca nie przebiega bezkonfliktowo, zwłaszcza z powodu waśni jugosłowiańsko-bułgarskich¹³⁵.

NSSM jak i słowianofilskie zamierzenia organizacyjne Batowskiego spotkał się we Lwowie z niezrozumieniem rówieśników¹³⁶. Wydawało się, że łącznie przez wielu z nich sympatii narodowo-demokratycznych ze słowianofilstwem powinno sprzyjać urzeczywistnieniu planów. Warto przypomnieć, że obok Batowskiego, Piszczkowski, Sienkiewicz, Leciejewska czy Ceypekówna byli także obecni zarówno w zarządach kół przyjaźni jak i w szeregach czy kierownictwie Młodzieży Wszepolskiej¹³⁷. Po latach podkreślał autentyczność

¹³³ H. Batowski do K. Krejčiego 15 V 1927.

¹³⁴ H. Batowski, *Związek narodowy młodzieży słowiańskiej*, s. 9.

¹³⁵ K. Krejči do H. Batowskiego 28 V 1927, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1927 j.a. IV/61.

¹³⁶ H. Batowski do K. Krejčiego 22 I 1926, LA PNP fond K. Krejčiego.

¹³⁷ Młodzież Wszepolska koło lwowskie Związek Akademicki do Towarzystwa Czytelni Akademickiej we Lwowie 8 IV 1927, CDIA 424 Czytelnia Akademicka Sprawa 35, k. 207-210.

zainteresowania studentów polskich państwami słowiańskimi, wyrażające się w postaci tworzenia organizacji na rzecz zbliżenia. Widocznie ograniczało się ono do zacieśnienia stosunków bilateralnych¹³⁸ skoro próby zaszczerpienia słowiańskiego nacjonalizmu w AKPCs spotkały się z rezerwą, jako utopia¹³⁹. Także żywione przez Batowskiego nadzieje na jego połączenia z AKPJ, po raz pierwszy wyrażane już na początku 1926 r., pozostawały niespełnione zarówno w chwili przygotowywania statutu, jak i później. Entuzjazmu środowiska nie budziły, zatem także zmiany organizacyjne i to nawet te najprostsze¹⁴⁰.

Niebawem integracyjne projekty młodego intelektualisty wykroczyły poza granice rodzinnego miasta. Celem scentralizowania działalności słowiańskich towarzystw akademickich zaproponował ich ściślejszą współpracę w oparciu o Wydział Zagraniczny ZNPMA. W ten sposób chciał wykorzystać istniejące już¹⁴¹ bardzo bliskie kontakty łączące reprezentację ogólnoakademicką ze studenckimi kołami na rzecz przyjaźni z różnymi narodami, wobec których w środowiskowej hierarchii zajmowała stanowisko nadrzędne¹⁴².

Chociaż i ten postulat pozostał w sferze życzeń, Batowski nie przestał szukać oparcia w strukturach ZNPMA. Pomysł stworzenia w rodzinnym mieście ogólnosłowiańskiej organizacji narodowej młodego pokolenia uzyskał poparcie Lwowskiego Komitetu Akademickiego. Przyczynił się do tego stojący na jego czele Roman Sienkiewicz. Wyrazem zacieśniających się związków z reprezentacją ogólnoakademicką było spojrzenie na NSSM z nowej perspektywy. W maju 1927 r. Batowski zwrócił się do Krejčiego z prośbą o udzielenie informacji, jakie poglądy mają polscy członkowie praskiego związku. Zmierzał do ustalenia czy nie znajdują się w opozycji do ZNPMA¹⁴³. Uzyskana odpowiedź rozwiewała te obawy¹⁴⁴. Wyrażone wątpliwości świadczyły, że Batowski przywiązywał wagę do ideowopolitycznych aspektów aktywności słowianofilskiej. Zastrzeżeń nie miał wobec Lwowa, gdzie także poza środowiskiem akademickim poważną rolę odgrywali na tym polu sympatycy Narodowej Demokracji¹⁴⁵.

¹³⁸ H. Batowski, *Die Studentenvereine für internationale Freundschaft nach dem Ersten Weltkrieg am Beispiel Polens und der Tschechoslowakei*, [w:] *Wegenetz europäischen Geistes. 2. Universitäten und Studenten. Die Bedeutung student. Migrationen in Mittel- u. Südosteuropa vom 18. bis zum 20. Jh.*, Hrsg. v. R. G. Plaschka u. Kh. Mack., Wien 1987, s. 51–52.

¹³⁹ H. Batowski do K. Krejčiego 15 V 1927.

¹⁴⁰ h-k b-i, *Akademickie Koło Przyjaciół Jugosławii*, s. 9.

¹⁴¹ h-k b-i, *Słowiańska współpraca kulturalna*, s. 5.

¹⁴² H. Batowski, *Die Studentenvereine*, s. 54.

¹⁴³ H. Batowski do K. Krejčiego 15 V 1927.

¹⁴⁴ K. Krejči do H. Batowskiego 28 V 1927.

¹⁴⁵ S. Grudzień, „*Ruch Słowiański*” o ukrajńskich narodnich aspiracjach v Polsku a Československu 1928–1939, [w:] *Slovanství a věda v 19. a 20. století. Soubor statí o vztazích*

W czerwcu 1927 r. Batowski został jednomyślnie wybrany na członka Lwowskiego Komitetu Akademickiego¹⁴⁶. W tej roli pełnił funkcje reprezentacyjne wobec zagranicznych gości¹⁴⁷. Było to niewątpliwe ukoronowanie studenckiej działalności na terenie rodzinnego miasta, a zarazem pierwszy etap formalnej współpracy z reprezentacją ogólnoakademicką. Gdy jesienią 1927 r. celem kontynuowania studiów slawistycznych wyjechał do Pragi¹⁴⁸, został mianowany delegatem Wydziału Zagranicznego ZNPMA¹⁴⁹. Opuszczając Lwów złożył funkcje piastowane w zarządach miejscowych organizacji¹⁵⁰. ♦

Henryk Batowski's academic activity in Lvov (1925–1927)

The article is a contribution to the biography of an eminent Polish historian and Slavist Henryk Batowski (1907–1999). It presents his academic activity from summer of 1925 until autumn of 1927. At that time he was studying philology at the John Casimir University in Lvov. Batowski became a leader of several Polish student associations. All of them were under the influence of the National Democratic Youth. He took part in works of few other, non-academic societies, most of which were connected to Slav co-operation, the idea to which Batowski paid great attention. Neither Józef Piłsudski's ruling camp nor an anti-government student community of Lvov were supporting Batowski's favorite ideas.

a spolupráci českých vědců s vědci slovanských zemí. Práce z Archivu Akademie věd, řada A, svazek 8, s. 139, 150–151; S. Grudzień, *Rusini czy Ukraińcy? Stanowisko „Ruchu Słowiańskiego”*, Dzieje Najnowsze, R. 39: 2007, nr 3, s. 30, 37–38.

¹⁴⁶ Roman Sie[nkiewicz] (Związek Narodowy Polskiej Młodzieży Akademickiej Lwowski Komitet Akademicki) do H. Batowskiego 20 VI 1927, ANPANiPAU sygn. K III-151, Korespondencja H. Batowskiego 1927 j.a. IV/61.

¹⁴⁷ H. Batowski, *Pobył wycieczki słowackiej we Lwowie*, Słowo Polskie, 1927, nr 194, s. 7; *Wycieczki zagraniczne we Lwowie*, Słowo Polskie, 1927, nr 201, s. 6.

¹⁴⁸ H. Batowski, *Wspomnienie o pierwszym Międzynarodowym Kongresie slawistów (Praga 1929)*, Biuletyn informacyjny 1, XII Międzynarodowy Kongres Slawistów, Kraków 1998, s. 7.

¹⁴⁹ S. Grudzień, *Henryk Batowski a współpraca słowiańska*, s. 38.

¹⁵⁰ H. Batowski do K. Krejčiego 22 VIII 1927, LA PNP fond K. Krejčiego; Księga korespondencji 20 X 1927, CDIA 431 Lwowski Oddział Młodzieży Wszechpolskiej, Sprawa 14, k. 24; H. Batowski do Zarządu Czytelni Akademickiej we Lwowie 11 X 1927, CDIA 424 Czytelnia Akademicka Sprawa 35, k. 196.